

tarpeeseen Jumalan kauneudesta, vaan se saa heidät riemuitsemaan ja tanssimaan.

Mattes perustaa tulkintansa huolelliseen Lutherin tekstien analyysiin. Nuoren ja vanhan Lutherin ajattelua käsitellään eri luvuissa. Merkittävimmät lähteet ovat psalmiluennot, Roomalaiskirjeen luento, Kristityn vapaudesta -traktaatti, Galatalaiskirjeen kommentaari ja Genesis-kommentaari. Näissä keskeisissä teoksissa Luther käsittelee kauneuden teemaa usein implisiittisesti. Mattes hyödyntää työssään sekä Oswald Bayerin että suomalaisen Luther-tutkimuksen tuloksia. Hänen keskustelukumppaneitaan ovat myös katolinen 1900-luvun *nouvelle théologie*, Hans Urs von Balthasar ja David Bentley Hart. Nämä ovatkin merkittävimpiä teologisen estetiikan edustajia 1900-luvun ajattelussa. Mattes puolustaa Lutheria sitä syytöstä vastaan, että tämän näkemykset edistivät sekularisatiota ja luomakunnan lumouksen haihtumista (disenchantment) länsimaisessa ajattelussa. Mattes väittää, että Lutherille kaikki luodut ovat Jumalan naamioita (*larva Dei*). Juuri evankeliumin herättämä usko avaa lumouksen näköalan luontoon: jokainen luotu on täynnä ihmettä ja salaisuutta. Mutta Lutherin "lumotu" maailma ei ole itsevanhurskauksen näyttämö, jossa kiivetään hengellisiä tikapuita taivaaseen. Huolimatta *nouvelle théologien* kiistämättömistä ansioista, Mattes näkee siinä täydellistymisen ylöspäin suuntautuvan liikkeen, joka on Lutherin ajatusten vastaista.

Lutherin teologinen estetiikka viittaa moraalia syvemmälle. Ilman kauneudentajua kristinuskosta on vaarassa tulla ilotonta moralismia. Itse asiassa sama pätee myös postmoderniin taideteoriaan. Taidetta käsittelevä tutkimus on 1900-luvulla hylännyt kauneuden kategorian. Sen vuoksi siitä on tullut moralistista. Voidaan sanoa, että kristityllä ei ole pelkästään eettisiä vaan myös esteettisiä velvoitteita.

Oswald Bayerin sanoin: "Evankeliumi ei ainoastaan tee ihmisistä toisilleen Kristuksia, vaan se myös avaa maailman lahjana – luomakuntana. Se sisältää maailmaan suuntautumisen, kääntymisen luomakunnan puoleen." Tai Lutherin omin sanoin: "Mitä lähempänä joku on Jumalaa, sitä enemmän hän ymmärtää ja rakastaa luotuja." Tämä uusi esteettinen maailman arvostaminen ei ole jotain, johon ihmisen on päästävä omin voimin, "vaan pikemminkin aisteihin tulevaa vaikutusta sellaisesta sydäimestä, joka löytää turvallisuutensa Jumalan sanasta."

Daniel A. Siedellin kansilieve-kommentin mukaan Mattesin kirja "vapauttaa reformaattorin omasta traditiostaan". Luterilainen traditio on nähnyt Lutherissa vain eksistentiaalisen ajattelijan ja uskonsankarin sivuuttaen hänen ajattelunsa valtavan esteettisen potentiaalin. Reformaation merkkivuoden 2017 kirjatulvassa Mattesin teos edustaa uutta, kokonaisvaltaista Luther-tulkintaa. Niin puhki tulkittu ajattelijasta kuin Luther tuskin odottaa löytävänsä enää uutta näkökulmaa. Esteettinen Luther-tulkinta avaa kuitenkin uusia mahdollisuuksia tutkimukselle erityisesti taiteen ja uskonnon suhteen pohtimisessa. Luterilainen kristillisuus näyttytyy iloisena ja intohimoisena elämäntapana, joka näkee kauneutta sielläkin, missä se on ihmissilmiltä salattu.

Miikka E. Anttila, TT

RYAN P. BONFIGLIO
Reading Images, Seeing Texts: Towards a Visual Hermeneutics for Biblical Studies. Orbis Biblicus et Orientalis 280. Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck & Ruprecht 2016. 364 s.

Ikonografisella eksegeesillä tarkoitetaan raamatuntutkimuksen menetelmää, joka hyödyntää muinaisen Lähi-idän kuvallisia tekstintulkinnan apuna. Menetelmän isänä ja pioneerina pidetään Othmar Keeliä, jonka uraa uurtavien tutkimusten ansiosta kuvia on alettu 1970-luvulta lähtien enenevässä määrin huomioida tärkeinä lähteinä tekstien rinnalla. "Fribourgin koulukuntana" tunnettu tutkijajoukko, joka koostui Keelistä sekä hänen oppilaistaan ja läheisistä työtovereistaan, loi perustan ikonografiselle eksegeesille. Ensimmäisinä vuosikymmeninä ala kasvoi ja kehittyi melko vapaasti, ilman selkeitä metodologisia pelisääntöjä. Vuosituhannen taitteesta lähtien lähestymistavan parissa on vaikuttanut niin sanottu "toinen aalto". Tutkijat ovat alkaneet kiinnittää aiempaa enemmän huomiota metodologisiin kysymyksiin, joita Fribourgin koulukunnan ja niin sanotun ensimmäisen aallon parissa ei vielä systemaattisesti pohdittu.

Ryan P. Bonfiglion tutkimus *Reading Images, Seeing Texts: Towards a Visual Hermeneutics for Biblical Studies* on kaivattu katsaus ikonografisen eksegeesin metodologian historiaan, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Bonfiglio arvioi useita tärkeitä kysymyksiä, joita kuvien ja tekstien vertailu tutkijalle tuottaa. Lisäksi hän tuo raamatuntutkijoiden tietoisuuteen muiden tieteenalojen, etenkin taidehistorian, teorioita, jotka voivat rikastuttaa, kehittää ja vahvistaa ikonografisen eksegeesin metodologiaa ja käytäntöjä. Bonfiglio pyrkii myös herättämään etenkin tekstintutkimukseen

suuntautuneita raamatuntutkijoita huomioimaan kuvälähteiden merkityksen. Raamatun tekstejä tutkittaessa vertailuaineistoiksi on usein valittu ympäröivien kulttuurien tekstilähteitä ja kuvalliset lähteet on sivuutettu siitä huolimatta, että niitä on säilynyt muinaisesta Lähi-idästä runsain mitoin. Usein kuvälähteet ovat myös ajallisesti ja maantieteellisesti läheisemmin yhteydessä Raamatun varhaisiin tekstiversioihin kuin keskiajalla kopioidut käsikirjotukset. Vasta viime vuosikymmenillä tekstilähteiden hegemoniaa on alettu haastaa, kun ikonografisen eksegeesin parissa on alettu huomioida kuvia vertailukelpoisina lähteinä. Kaiken kaikkiaan kuvilla oli tärkeä rooli muinaisen Lähi-idän symbolijärjestelmissä, ja siksi niillä on korvaamaton arvo lähteinä, kun tutkitaan Raamatun historiallista ja käsitteellistä taustaa.

Toisessa luvussa Bonfiglio käsittelee tekstin- ja kuvanlukutaitoa muinaisessa Lähi-idässä ja nostaa esille kuvien viestinnällisen roolin. Kirjallinen lukutaito muinaisessa Lähi-idässä oli vähäistä, ja osa väestöstä oli vain osittain lukutaitoista. Tämä tarkoittaa, että ihminen saattoi ymmärtää vaikkapa varastoruukkujen merkinnät, muttei osannut lukea Raamatun tekstejä. Kuvanlukutaito sen sijaan oli enemmistön ilmiö, ja etenkin pienillä, mukana kuljetettavilla sineteillä oli selkeä viestinnällinen rooli. On myös todennäköisempää, että muinaisen Israelin asukkaat ymmärsivät Raamatun kielikuvat kuvien kuin tekstin perusteella. Bonfiglion mukaan kuvat toimivat ikkunana muinaiseen ajatusmaailmaan ja kognitiivisiin prosesseihin. Hän kritisoi tekstikeskeistä lähestymistapaa, joka vallitsi pitkään muun muassa sinettitutkimuksen parissa. Vaikka kuva-aiheet ovat sylinteri- ja leimasinettien merkittävien elementti, monet tutkijat ovat olleet kiinnostuneita vain niiden tekstisällöistä ja paleografiasta. Bonfiglio muistuttaa myös, ettei kuvia pitäisi tulkita tekstien avulla, vaan niiden

omista lähtökohdista käsin. Kuvat muodostavat merkityksiä eri tavoin kuin tekstit, ja siksi kuvia ei voi lukea kuten tekstejä. Kuvantulkintaan tulisi siis soveltaa erilaisia semioottisia periaatteita kuin tekstintulkintaan.

Ikonografisen eksegeesin perustehtävä on analysoida Raamatun tekstien ja muinaisten kuvien vuorovaikutus- ja vastaavuussuhdetta. Bonfiglio aloittaa kolmannen luvun kartoittamalla, miten kuvien ja tekstien vuorovaikutussuhde on ikonografisen eksegeesin parissa ymmärretty. Kysymyksenasettelu on ensiarvoisen tärkeä kahdesta syystä. Ensinnäkään ei ole lainkaan itsestään selvää, *mitkä* kuvat ja tekstit ovat aidosti kytköksissä toisiinsa. Ikonografista eksegeesiä harjoittavia tutkijoita vaaditaan jatkuvasti – aivan syystä – perustelemaan, miten vaikkapa pronssikauden Egyptissä valmistettua kuvaa voidaan käyttää vertailumateriaalina persialaisajan Israelissa kirjoitetulle tekstile. Edes kuvälähteitä hyödyntävät tutkijat itse eivät ole tästä yksimielisiä, mikä johtaa toiseen huomioon: kuvan ja tekstin suhteen arvioimisessa ikonografista eksegeesiä vaivaa edelleen suuri metodologinen hajanaisuus. Bonfiglio pyrkiikin tunnistamaan, luokittelemaan ja arvioimaan erilaisia tapoja, joilla tutkijat kuvailevat Raamatun tekstien ja muinaisen Lähi-idän kuvien suhdetta toisiinsa. Hän huomauttaa, että taidehistorian ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksen aloilla kuva–teksti-suhteen arvioiminen on yksi runsaimmin keskustelluista aiheista. Sen vuoksi raamatuntutkijoiden tulisi katsoa oman alansa ulkopuolelle ja integroida keskeiset teoriat kuvan ja tekstin suhteesta ikonografisen eksegeesin metodeihin ja käytäntöihin. Bonfiglio näyttää tästä esimerkiksi soveltamalla W. J. T. Mitchellin teorioita kuvan ja tekstin dialektikasta ja metakuvasta persialaiseen Behistun-reliefin tulkintaan.

Bonfiglio aloittaa luvun 4 esittelemällä taidehistorioitsija Erwin Panofskyn kuuluisan kuvantulkinta-

menetelmän, jonka voi tiivistää kolmeen vaiheeseen: kuvailu, analyysi ja tulkinta. Ensimmäistä tulkinnan tasoa Panofsky nimittää esi-ikonografiseksi tasoksi. Kuvassa näkyvät komponentit kuvaillaan yleisellä tasolla (Panofskyn esimerkki: kadulla seisova mieshahmo, joka pitää kädessään hattua, jonka hän on kohottanut hieman pänsä yläpuolelle). Seuraavaksi siirrytään ikonografisen analyysin tasolle ja pyritään tunnistamaan kulttuuri- ja tapasidonnaisia elementtejä kuvasta (mieshahmo nostaa hattuaan). Ikonologisella tasolla tulkitaan, mikä symbolinen merkitys edellä mainituilla on (kohotettu tervehdys). Moni ikonografisen eksegeesin harjoittaja tukeutuu tietoisesti tai tiedostamatta Panofskyn tulkintamalliin. Bonfiglio herättelee lukijoitaan pohtimaan, olisiko aika arvioida mallia kriittisesti ja esittää sille vaihtoehtoja. Bonfiglion mukaan moni tutkija pyrkii selittämään, mitä kuvat esittävät, muttei pohdi visuaalisten merkkijärjestelmien luonnetta. Tästä syystä hän esittelee Nelson Goodmanin teorian ei-kielellisistä merkkijärjestelmistä ja arvioi sen soveltuvuutta ikonografiseen eksegeesiin. Bonfiglio päätyy esittämään, että Panofskyn tulkintamalliin tulisi lisätä taso, jota hän kutsuu meta-ikonografiseksi analyysiksi. Tämä lisäys ohjaisi tutkijoita tarkastelemaan kuvia laajemmin ja kysymään kysymyksiä, joita pelkkä (Panofskyn) ikonografinen analyysi ei esitä. Lyhyesti sanottuna tutkija ei kysyisi pelkästään, mitä kuva esittää, vaan pohtisi myös, *miten* kuva esittää. Bonfiglio myös kritisoi ikonografista eksegeesiä sen nimestä, joka on suoraan johdettu yhdestä Panofskyn tulkintamallin tasosta. Todellisuudessa ikonografinen eksegeesi ei jää, tai ainakaan sen ei ole tarkoitus jäädä, vain Panofskyn ikonografisen analyysin tasolle. Siksi Bonfiglio haastaa tutkijat loikkaamaan ikonografia-tason yli ja ehdottaa, että kuvälähteet huomioivaa raamatuntutkimusta tulisi kutsua nimellä ”visuaalisen kulttuurin eksegeesi”.

Viidennessä luvussa Bonfiglio pohtii, mitä kuvat katsojilleen edustavat. Izaak J. de Hulsterin määrittelmän mukaan kuva välittää aatteen tai ajatuksen visuaalisessa muodossa (mediated representation). Bonfiglio myöntää, että määritelmä on riittävän laaja kattaakseen eri tavoin ja eri tarkoituksiin valmistetut kuvat. Hänen mukaansa kuva ei kuitenkaan ole vain neutraali media, joka välittää kuvattavan kohteen, vaan sillä on huomattavasti syvällisempi merkitys. Yksinkertainen esimerkki tästä on kuvien tarkoituksenmukainen tuhoaminen (ikonoklasmi), jota harjoitettiin niin muinaisessa Lähi-idässä kuin eri puolella maailmaa tänäkin päivänä. Kuvan tuhoajan täytyy uskoa, että kuva on ”elävä” – muutoin sen tuhoaminen olisi turhaa. Taidehistorioitsija David Freedbergin ja sosiaaliantropologi Alfred Gellin teorioiden avulla Bonfiglio pyrkii selvittämään kuvien luonnetta, valtaa ja toimijuutta.

Tutkimuksessa keskitytään usein selvittämään miten, miksi ja kenelle kuvia valmistettiin. Kuudennessa luvussa Bonfiglio esittää, että ikonografisen sisällön lisäksi olisi tärkeää pohtia, mitä ihmiset kuvilla tekivät. Millainen rooli kuvilla oli uskonnonharjoituksessa, ja mitä tuo rooli paljastaa kuvista ja niitä käyttäneistä ihmisistä? Miten muinaiset ihmiset prosessoivat ja tulkitsivat visuaalista dataa, ja kuinka usko välittyi visuaalisen kokemuksen kautta? Bonfiglio päätyy muun muassa David Morganin teorioiden perusteella argumentoimaan, että näkeminen on uskonnollista toimintaa.

Bonfiglion tutkimus on selkeä ja johdonmukainen esitys. On tärkeää, että Bonfiglio kutsuu myös tekstintutkimukseen suuntautuneita tutkijoita huomioimaan kuvien lähdearvon. Bonfiglion katsaus kuvan ja tekstin vuorovaikutussuhteen käytänteisiin ikonografisessa eksegeesissä on alan kannalta tärkeä kooste, joka ohjaa tutkijoita arvioimaan vakavasti erilaisten lähdemateriaali-

en todellista suhdetta toisiinsa. Yksi tutkimuksen ansioista on myös se, että Bonfiglio keskustelee kuvien luokittelun vaaroista. Ikonografisessa eksegeesissä on tyypillistä luokitella tutkimuksessa käsiteltävät kuvat niiden motiivien mukaisesti. Bonfiglio kuitenkin huomauttaa, että typologiat voivat ohjata tutkijan tulkintaa ja jotain merkittävää saattaa jäädä löytymättä.

Bonfiglion tulkintaperiaatteita voi olla hankala seurata yksittäisessä tutkimuksessa; niistä on pikemminkin hyvä olla tietoinen. Toisaalta hän tarkoituksella kieltäytyykin luomasta kaiken kattavia analyysimalleja ja toivoo tutkimuksensa inspiroivan muita tutkijoita lähestymään kuvia ja tekstejä niiden omista lähtökohdista. Kenties kirjan otsikon perään tulisi laittaa kysymysmerkki: *Reading Images, Seeing Texts?* Bonfiglio nimittäin korostaa nimenomaan sitä, ettei kuvia tulisi lukea kuten tekstejä, vaan niiden omat lainalaisuudet tulisi ottaa huomioon ja niitä tulisi tulkita erilaisilla semioottisilla periaatteilla kuin tekstejä. Aina tämä ei onnistu Bonfiglion omissakaan analyyseissa. Esimerkiksi Behistun -reliefiä tarkastellessaan hän ei mielestäni pääse eroon tekstintutkimukselle tyypillisestä semiotiikasta. Toisaalta otsikon toinen osa eli ”tekstien näkeminen” jää kirjassa vähälle huomiolle. Teos on ennen kaikkea kuvälähtöinen ja suunnattu ensi sijaisesti ikonografista eksegeesiä harjoittaville raamatuntutkijoille tai muinaisen Lähi-idän taidehistorioitsijoille. Bonfiglio on varmasti päättänyt otsikkoon sen vuoksi, että hän haluaa herätellä lukijoitaan uudelleenarvioimaan kuvan ja tekstin välistä vuorovaikutussuhdetta. Lopulta hän kuitenkin käsittelee vain visuaalista hermeneutiikkaa, ja esimerkiksi tekstien kuvakieli sivutetaan tai ainakin sen käsittely jää visuaalisen hermeneutiikan varjoon.

Kaiken kaikkiaan Bonfiglion tutkimuksella on kuitenkin merkittävä anti ikonografiselle eksegeesille,

jonka alalla on aina viime vuosiin asti vallinnut melko suuri metodologinen hajaannus. Bonfiglio kehottaa tutkijoita pohtimaan ja avaamaan työskentelytapojaan sekä perustelemaan käsitystä kuvan ja tekstin vuorovaikutussuhteesta. Tutkimuksen merkittävin ansio ulottuu kuitenkin yksittäisten työskentelytapojen eli metodien ylitse. Bonfiglio tutustuttaa lukijansa visuaalisen teorian kärkinimiin ja antaa muinaisten kuvien tulkintaan runsaasti muitakin välineitä kuin Panofskyn perinteisen tulkintamallin. Hän onnistuu vakuuttamaan ainakin allekirjoittaneen siitä, että yhteistyö taidehistorioitsijoiden kanssa tuo uskottavuutta ja varmuutta ikonografisen eksegeesin metodologiaan.

**Sanna Saari, TM, eksegetiikan
tohtorikoulutettava Pyhät tekstit
ja traditiot muutoksessa
-huippuyksikkö,
Helsingin yliopisto**